

Лукьяненко А. В., кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры культурологии, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

Рекреационный досуг и спорт в педагогических институтах УССР времён “оттепели” (Ч. 2)

Иллюстрируется эволюция рекреационного и спортивного типов досуга педагогов пединститутов УССР периода десталинизации (1953–1964 гг.). Применение метода контент-анализа педагогической прессы позволило проиллюстрировать наполнение досуга студентов; отследить соотношение характеристик внеурочного времени в соответствии с современными подходами теории и истории досуга.

Ключевые слова: повседневность, студенты, рекреационный досуг, спортивный досуг, высшая педагогическая школа, десталинизация.

* * *

УДК 94(477)

Яремчук Ю. М.
здобувач Центру дослідження
українсько-польських відносин, Інститут
українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(Україна, Львів), inukr@inst-ukr.lviv.ua

**ФОРМУВАННЯ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ЛЬВОВА
У 60–80–Х РР. ХХ СТ.: ОЗЕЛЕНЕННЯ ТЕРИТОРІЇ МІСТА**

Проаналізовано процес формування міського середовища Львова на прикладі озеленення його території у 1960 – першій половині 1980-х рр. Відзначено, що стрімкі темпи розростання міста, а також небажані якісні й кількісні зміни урбанізованого ландшафту поставили на порядок денний місцевої влади питання “зеленої оптимізації” Львова. Наголошено на особливостях створення перспективного плану озеленення міста, який би передбачив збільшення площі зелених насаджень загального користування. Наголошено на тому, що радянським архітекторам і будівельникам не вдалося забезпечити загальну планувальну і просторову єдність будинків і зелених насаджень, а також подолати периметральну забудову кварталів, яка стала на заваді якісному озелененню території. Недоліком в організації “зеленого будівництва” була також нерівномірність в розміщенні насаджень у Львові, що знижувала їх санітарно-гігієнічне значення.

Ключові слова: Львів, урбанізація, озеленення.

Зелені насадження – незмінний атрибут сучасного міста. Починаючи із 1960–х рр. радянська влада доклала чимало зусиль для озеленення міського середовища. Причин декілька. По–перше, у тіні дерев можна уникнути прямої сонячної радіації; середньорічна концентрація пороку в повітрі під деревами менша на 42,2%, а взимку і восени – на 37,5% [1, с. 4]. По–друге, зелені насадження – незамінний регулятор хімічного складу повітря, що особливо важливо для міського середовища, в якому кількість вуглекислого газу більша, ніж за містом. Деревя і кущі мають бактерицидні властивості, що проявляються у виділенні ними речовин, що вбивають або пригнічують розвиток шкідливих найпростіших організмів. Триметрова захисна зелена смуга з дорослих дерев зменшує шум на 25% [1, с. 4].

По–третє, зелені насадження важливі у психологічному відношенні: рослинність в місті пом'якшує дратівливу яскравість сонячного освітлення. Зелені промені, що відбиваються листям і хвоєю, заспокійливо впливають на психіку, підвищують життєвий тонус. По–четверте, незаперечне значення озеленення в естетичному збагаченні людини. По–п'яте, не менш важливий соціальний аспект: у будні в міських парках радянського Львова у 60–80–х рр. ХХ ст. відпочивало бл. 5% населення, серед яких третина – пенсіонери, решта – діти і їх батьки. У вихідні дні кількість відпочиваючих у парках зростала, передусім

за рахунок робітників, які перебували на відкритому повітрі не менше 2,5–3 год. [1, с. 4].

Зважаючи на ці чинники, починаючи із 1960–х рр. радянська влада почала відводити особливе місце в формуванні архітектурного обличчя населених пунктів озелененню. В оранжереях ремонтно–будівельного управління зеленого будівництва Львова тільки у 1968 р. було вирощено 215 тис. горщиківих квітів та 350 тис. квітів на зріз [2, с. 2]. Проте, як відзначали чиновники, у містах Львівщини “непочатий край роботи по перетворенню їх у населені пункти високої культури” [3, с. 2].

Формування міського середовища радянського Львова – одна з малодосліджених сторінок української історіографії. Проблеми озеленення території міста у 1960–1980–х рр. розглядалося дослідниками поверхнево, здебільшого в контексті значно ширших тем. Джерельну основу розвідки становлять матеріали періодичної преси, спогади сучасників, архівні документи Державного архіву Львівської області.

Ґрунтово–кліматичні умови Львова і околиць міста надзвичайно сприятливі для розвитку зелених насаджень. Проте відомі старі парки – Високий Замок, Стрийський, залізні Води внаслідок перевантаження відвідувачами та природного відмирання руйнує ще у другій половині 1960–х рр. почала рейнуватись. Організована на площі 20 тис. га ще у повосенні роки зелена зона міста вже давно не відповідала рекреаційним вимогам населення міста [4, с. 3].

У 1971 р. Рада Міністрів УРСР затвердила десятирічний план розвитку зелених зон міст і робітничих селищ республіки. У ньому визначено конкретний обсяг робіт, а також головні напрями розвитку зеленої зони Львова як архітектурно–природного комплексу, в якому внутріміські насадження органічно повинні були б з'єднатися з заміською лісопарковою смугою. План передбачав розвиток міста на тлі природного оточення, основу якого повинні були б становити парки, сквери, сади, лісопарки, озеленені території промислових підприємств, житлових районів, вулиць. Успішне здійснення цього завдання вимагало об'єднання зусиль багатьох зацікавлених організацій [3, с. 2]. Натомість наприкінці 1960–х – на початку 1970–х рр. “нічийними” ділянками стали значні площі зелених насаджень створених у 50–60 рр. ХХ ст. зелених зон – Голоско, Майорівка, Полтвинська, Збоїща. Замість поступового перетворення їх у лісопарки чи мікрорайонні парки, тут самовільно створювалися городи, будувалися всілякі споруди, які спотворили природний ландшафт [3, с. 2].

Неодноразово в районах області відбувалися сесії районних рад, на яких затверджувалися п'ятирічні плани благоустрою населених пунктів. Питання благоустрою й озеленення були відображені у перспективних планах соціально–економічного розвитку Ленінського, Червоноармійського, Залізничного, Шевченківського районів м. Львова. Розгорталися змагання за кращу забудову колгоспних і радгоспних сіл [3, с. 2].

Проте, здебільшого, “бажане видавалося за дійсне”. Газета “Вільна Україна” із захопленням відзначала, що “сьогодні [1976 р. – Ю. Я.] Львів є одним з найзеленіших міст країни: лише насаджень загального

користування на одного мешканця тут припадає більше як шістнадцять квадратних метрів” [7, с. 4]. Однак, знову ж таки, у цей період ніхто з чиновників й екологів точно не знав загальної площі зелених насаджень міста. “Безгосподарними” були десятки гектарів внутріквартальних зелених насаджень, вуличних посадок. Догляд за якими вівся лише в дні весняних чи осінніх суботників або й зовсім не вівся. Комунальні органи вважали їх “чужими”, точніше приналежними житлово-експлуатаційним конторам (ЖЕК), а ті в свою чергу – громадськими. Це привело до того, що у нових мікрорайонах замість внутріквартальних скверів вся вільна територія використовувалася під грядки. Таке становище склалося, зокрема, у нових житлових масивах Львова – на вул. Тернопільській, Заводській, пр. Ленінського комсомолу [5, арк. 17].

До цього додамо, що виробництвом декоративного садового матеріалу займалися лісгоспзаги. Однак асортимент їх “продукції” залишався вузьким та й якість “залишала” бажати кращого. Тому комунальники використовували матеріал з–під лісового пологу, який, потрапивши в інші екологічні умови, погано розвивався й, здебільшого, відмирав [3, с. 2].

Власне архітекторам і будівельникам не вдалося забезпечити загальну планувальну і просторову єдність будинків і зелених насаджень. Площа зелених насаджень в мікрорайонах мала займати понад 60% території (на одного мешканця мало б припадати 25 кв. м. при п’ятиповерховій забудові). На жаль, цих встановлених Держбудом СРСР норм місцева влада не дотримувалася [6, арк. 21].

Стрімкі темпи зростання міста, а також небажані якісні й кількісні зміни урбанізованого ландшафту поставили на порядок денний важливі завдання його “зеленої оптимізації”. Чиновники усвідомлювали необхідність створення перспективного плану озеленення, який би передбачив збільшення площі зелених насаджень загального користування до 25–30 кв. м. на одну людину та розширення зеленої зони міста до 80 тисяч гектарів.

Це завдання розв’язував Львівський філіал “Діпромісту” разом із Державним інститутом проєктування міст України [4, с. 3]. Відповідно до плану, передбачалося провести зонування території, виділити промислові і транспортних вузли, житлові райони, зелені масиви [7, с. 4]. Перспективним планом розвитку зеленої зони Львова також було передбачено досягти відносної рівноваги між штучними і природними елементами міського ландшафту, що дозволило б значно підвищити архітектурно-планувальну, санітарно-гігієнічну й естетичну цінність зелених насаджень міста і заміських територій [1, с. 4].

Не відповідала вимогам часу периметральна забудова кварталів, від якої ніяк не могли відмовитися львівські архітектори. “В пошуках нової архітектури житлових утворень виникли прийоми вільного розміщення будинків на території мікрорайону, характерні для сучасної забудови Москви, Києва, Вільнюса” – відзначали місцеві журналісти [7, с. 4]. Ідея вільного планування включила задоволення вимог просторової орієнтації і використання природного ландшафту. Необхідно щоб озеленення, як і будівництво, проходило на плановій основі з

урахуванням умов ландшафту, функціонального використання території, створення сприятливих санітарно-гігієнічних умов [3, с. 2]. “Тисячі людино-годин витрачаються на озеленення внутріквартальних територій, вулиць, пустирів. Незважаючи на це, ми не можемо сказати, що рівень озеленення відповідає вимогам часу”, – констатували сучасники [3, с. 2].

Недоліком в організації “зеленого будівництва” була нерівномірність в розміщенні насаджень на території міста, що знижує їх санітарно-гігієнічне значення. Якщо загалом на одного мешканця припадало 30 кв. м. насаджень усіх типів – загального, обмеженого і спеціального призначення, то в окремих районах їх втричі менше. Тому в старій забудові необхідно було б збільшувати кількість насаджень шляхом реконструкції, знесення старих будівель, закриття для транспорту окремих вулиць, використання вертикального озеленення. В нових мікрорайонах Львова площа зелених насаджень на одного жителя згідно нормативів повинна була б бути не меншою як 25 кв. м., а цього можна досягти за рахунок будівництва парків і скверів – у мікрорайонах [1, с. 4].

Власне найбільший кліматоутворюючий ефект повинні були б давати великі зелені масиви, які займали у Львові тільки 55% усіх міських насаджень. Решта площі припадало на невеличкі насадження. Особливо мало великих масивів було у центральних кварталах міста та нових мікрорайонах [1, с. 4]. У Львові площа зелених насаджень зеленого користування становила понад 1000 га. До неї входили і старовинні парки – Івана Франка, Високий Замок, Стрийський, Личаківський і молоді масиви, Шевченківський гай, Кульпарківська і Бойківська зелені зони [8, арк. 19].

Проте, як відзначали фахівці, небезпечною була тенденція до повсюдного створення відкритих ландшафтів, в яких “на газоні створюються невеличкі групи чужоземних дерев і чагарників”. “Якщо це виправдано в партерній частині в скверах, то для великих паркових масивів така практика не підходить, – констатували науковці. – Адже таким чином губилася передусім мікрокліматична служба дерев, які повинні створювати затішок, ховати людину від спеки і дощу” [8, арк. 19].

Загалом, наприкінці 1970–х рр. площа “зеленого вбрання” міста займала 1150 га, що становило 46 кв. м. на людину. Але якщо з цієї площі вилучити 279 га озелених ділянок території, які за рівнем благоустрою і пригніченим станом не можуть виконувати функцій зелених насаджень загального користування, а також врахувати 60% скверів, що не відповідали нормативним вимогам за мінімальною площею, то на одну людину припадало бл. 12 кв. м. Для порівняння: у Тернополі на одного мешканця припадало 31 кв. м. зелені [4, с. 3].

Науковці відзначали, що чимало проблем породжували самі будівельники. “Квоість дерев і куців у нових мікрорайонах є значною мірою результатом незадовільної підготовки території будівельними організаціями, – писали львівські журналісти. – Дуже часто під десяти сантиметровим шаром рослинного ґрунту заховані браковані залізобетонні плити, цегли і будівельне сміття. На такій основі важко сплєкати газон, не кажучи вже про куці й дерева. До того ж так–сяк озеленені території

новобудов тут же спотворюються технікою управління механізацією” [4, с. 3].

На початку 1980–х рр. насаджень загального користування – парків, скверів і бульварів у Львові було надзвичайно мало: до 7 кв. м. на одного мешканця, що в два з лишнім рази менше, ніж передбачалося нормами. Часто чиновники називали вдвічі більші цифри до яких зараховували т.зв. “зелені зони”, посаджені в 1950–1960 роках. “Так колись воно і планувалося: Голосківська, Майорівська, Полтвинська, Збоївська та інші зелені зони мали стати парками. Однак на місці колишніх насаджень через потурання рай комунгоспів з’явилися городи окремих мешканців міста. До речі, такі ж городи, як гриби після дощу, виростили поблизу будинків у нових мікрорайонах”, – із сумом відзначали сучасники [1, с. 4].

Знищення в процесі будівництва родючого шару ґрунту завдавало економічні збитки. У багатьох містах був досвід зняття й збереження родючої землі для потреб благоустрою. “А які можна створити мальовничі декоративні водоймища, використавши джерельце, яке ми засипаємо з допомогою бульдозера, а потім покриваємо асфальтом чи бетоном, – читаємо у тогочасній пресі. – Не завжди будівельники дорожать вже дорослими деревами, калічать їх або ж зовсім вирубують [1, с. 4]. Водночас у місті було чимало прикладів вдалого ландшафтно–архітектурного вирішення мікрорайонної забудови. Житлове угруповання довкола озер поблизу Алтайської вулиці – одна з них [10, арк. 32].

Архітектори і комунальники не турбувалися про перетворення приміських лісових масивів у парки. Водночас Південно–Східний житловий мікрорайон, що інтенсивно розбудовувався у цей період, “наступав на ліс”. “Колись багата рослинність Винниківського лісу має дуже непривабливий вигляд: витопано підлісок і трав’яне покриття, захаращеність, ушкоджені частини лісовими пожежами дерева, – читаємо у пресі. – А вихід з цього становища є: треба прокладати пішохідні доріжки, створювати майданчики для відпочинку, організувати догляд за лісом, тобто перетворювати його на парк. Так роблять у Москві, Ленінграді, Свердловську, Києві (Голосіївський ліс)” [1, с. 4].

Окрема увагу у цей період місцева влада повинна була б приділяти паркам – Стрийському, Високому Замку, Івана Франка та інші. У Стрийському парку, необхідно було б широко використати метод реставрації, що передбачав відтворення окремих елементів пейзажу, властивих певним періодам розвитку цього садово–паркового об’єкта, створеного в 80–х рр. XIX ст. У парку Високий Замок треба було б “реконструювати окремі занадто густі масиви, що є причиною зникнення чагарникового і трав’яного ярусу, інтенсивного розвитку ґрунтової ерозії” [1, с. 4].

Чиновники не усвідомлювали, що не можна було реконструкцію старовинних парків зводити лише до розрідження посадок і вирубки чагарникового ярусу адже масиви з розвинутими нижніми ярусами – підростом, підліском і трав’яним покриттям захищали відпочиваючих від доколишніх шумів, очищували повітря від порохи і газів, поліпшували мікрокліматичні умови, зокрема сповільнювали швидкість вітру, а в

спеку понижували температуру і підвищували вологість повітря. Водночас необхідно було б створювати невеликі сквери. Знаходилося в запущеному стані й газонне господарство в місті [1, с. 4].

Таким чином, особливе місце в озелененні міста займають вуличні насадження. У 1960 – першій половині 1980–х рр. вони не лише відігравали значну санітарно–гігієнічну роль, але й робили місто привабливішим візуально. Проте місцева влада не приділяла належної уваги озелененню міста. На жаль, завдання приміських лісництв у цей період мало б полягати в умілій організації лісової території для відпочинку, її охороні, а не в заготівлі деревини [9, арк. 7]. РБУ зеленого будівництва обласного управління комунального господарства, єдина організація наділена повноваженнями контролю за дотриманням технології будівництва, експлуатації і догляду зелених насаджень, “з олімпійським спокоєм споглядала, як нищаться плоди праці людських рук” [4, с. 3].

Список використаних джерел

1. Кучерявий В. Зелені насадження / В. Кучерявий // Вільна Україна. – 1978. – 11 квітня. – С.4.
2. Тихомиров М. Завдання служби побуту / М. Тихомиров // Вільна Україна. – 1968. – 10 березня. – С.2.
3. Кучерявий В. Проблеми озеленення / В. Кучерявий // Вільна Україна. – 1972. – 4 квітня. – С.2.
4. Стойко С. Зелений вартовий / С. Стойко // Львовская правда. – 1979. – 6 травня. – С.3.
5. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф.Р–339. – Оп.1. – Спр.227.
6. Там само. – Спр.209.
7. Кучерявий В. Природа і урбанізація / В. Кучерявий // Вільна Україна. – 1976. – 19 березня. – С.4.
8. ДАЛО. – Ф.Р–339. – Оп.1. – Спр.334.
9. Там само. – Ф.Р–1317. – Оп.1. – Спр.68.
10. Там само. – Ф.Р–339. – Оп.1. – Спр.104.

References

1. Kucheryavyy V. Zeleni nasadzheniya / V. Kucheryavyy // Vil'na Ukrayina. – 1978. – 11 kvitnya. – S.4.
2. Tykhomyrov M. Zavadannya sluzhby pobutu / M. Tykhomyrov // Vil'na Ukrayina. – 1968. – 10 bereznya. – S.2.
3. Kucheryavyy V. Problemy ozelenennya / V. Kucheryavyy // Vil'na Ukrayina. – 1972. – 4 kvitnya. – S.2.
4. Stoyko S. Zelenyy vartovyy / S. Stoyko // L'vovskaya pravda. – 1979. – 6 travnya. – S.3.
5. Derzhavnyy arkhiv L'viv's'koyi oblasti (dali – DALO). – F.R–339. – Op.1. – Spr.227.
6. Tam samo. – Spr.209.
7. Kucheryavyy V. Pryroda i urbanizatsiya / V. Kucheryavyy // Vil'na Ukrayina. – 1976. – 19 bereznya. – S.4.
8. DALO. – F.R–339. – Op.1. – Spr.334.
9. Tam samo. – F.R–1317. – Op.1. – Spr.68.
10. Tam samo. – F.R–339. – Op.1. – Spr.104.

Yaremchuk Y. M., research Center of the Ukrainian–Polish relations, Institute of Ukrainian Studies I. Krypyakevych NAS Ukraine (Ukraine, Lviv), inukr@inst-ukr.lviv.ua

Formation urban environment of Lviv in the 60–80's XX century: city planting area

The process of formation of the urban environment on the example of the city greening its territory in 1960 – the first half of the 1980s. It is noted that the rapid pace of urban sprawl and unwanted qualitative and quantitative changes of urban landscape put on the agenda of local government issue “green optimization” Lviv. Emphasized the features of a long-term plan greening the city, which would be predicted increase in green areas of common use. Emphasized the features of a long-term plan greening the city, which would be predicted increase in green areas of common use. Emphasized that Soviet architects and builders failed to provide a common unity and spatial planning of buildings and green spaces, and overcome ribbon building blocks, which became an obstacle to quality landscaping. Shortcomings in the “green building” was also uneven in the distribution of vegetation in Lviv, which reduced their health and safety values.

Keywords: Lviv, urbanization, landscaping.

Яремчук Ю. М., соискатель Центра исследования украинского–польских отношений, Институт украиноведения им. И. Крипякевича НАН Украины (Украина, Львов), inukr@inst-ukr.lviv.ua

Формирование городской среды Львова в 60–80-х гг. XX в.: озеленение территории города

Проанализирован процесс формирования городской среды Львова на примере озеленения его территории в 1960 – первой половине 1980-х гг. Отмечено, что стремительные темпы разрастания города, а также нежелательные качественные и количественные изменения урбанизированного ландшафта поставили на повестку дня местных властей вопрос “зеленой оптимизации” Львова. Отмечено особенности создания перспективного плана озеленения города, который предусматривал бы увеличение площади зеленых насаждений общего пользования. Отмечено, что советским архитекторам и строителям не удалось обеспечить общее планировочное и пространственное единство зданий и зеленых насаждений, а также преодолеть периметральную застройку кварталов, которая помешала качественному озеленению территории. Недостатком в организации “зеленого строительства” была также неравномерность в размещении насаждений во Львове, что снижала их санитарно-гигиеническое значение.

Ключевые слова: Львов, урбанизация, озеленение.

* * *

УДК 94(477)“1987/1988”

Дем’янчук В. А.
здобувачка Центру дослідження
українсько–польських відносин, Інститут
українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України
(Україна, Львів), inukr@inst-ukr.lviv.ua

**ЦЕРКОВНО–РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР
У ГРОМАДСЬКО–ПОЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНА ГЕЛЯ
(1987 Р. – ПЕРША ПОЛОВИНА 1988 Р.)**

Визначено особливості громадсько–політичної діяльності відомого українського дисидента Івана Геля у період “перебудови”, “гласності”, “демократизації” в Українській Соціалістичній Радянській Республіці (УРСР). Проаналізовано його відносини із органами державної влади, Комітетом Державної Безпеки (КДБ), наголошено на активній громадській позиції у період легалізації Української греко–католицької церкви (УГКЦ). Відзначено, що у 1987–1988 рр., перебуваючи на посаді голови Комітету захисту УКЦ, основні зусилля він зосередив у напрямі легалізації греко–католицької церкви, поверненню їй незаконно захоплених у роки радянської влади культурних споруд.

Ключові слова: Іван Гель, УГКЦ, громадсько–політична діяльність.

Відродження діяльності Греко–католицької церкви (УГКЦ) в УРСР наприкінці 1980–х рр. – знакова подія для українського народу. Церква, таврована у роки радянської влади за співпрацю з німецькими окупантами у роки Другої світової війни, зв’язки з “українськими буржуазними націоналістами” отримала можливість легалізуватися та продовжити національно–культурну та патріотичну роботу серед населення Галичини, що сприяло остаточному розвалу СРСР, утвердженню демократичних принципів і свобод. На чолі руху за легалізацію УГКЦ стояв Іван Гель.

Здобутки Івана Геля у царині боротьби із радянською владою в останні роки існування СРСР незаслужено забуті сучасними українськими істориками. У працях Т. Батенка [1], Б. Боцюрківа [2], В. Пашенка [7], В. Марчука [6], багатотомній “Історії релігій в Україні” [5] охарактеризовано окремі аспекти досліджуваної проблеми. Події реконструйовано насамперед завдяки інтерв’ю відомого дисидента, матеріалам КДБ та іншим документам, які ще донедавна зберігалися в архівосховищах УРСР та України із грифом “таємно”.

У другій половині 1987 рр. Іван Гель розгорнув активну діяльність у двох напрямках: розбудові Української Гельсінської Спілки (УГС) та боротьбі за легалізацію УГКЦ. Перший напрям хоча і був

пріоритетним для відомого дисидента, проте відомим широкому загалу І. Гель став після початку головування у Комітеті захисту УКЦ. Більше того, щодо учасників Української Гельсінської Групи в Івана Геля доволі залишилися неприємні спогади. “Відразу ж після прибуття Олекси Тихого, тобто орієнтовно в листопаді – грудні 1977 р., я передав заяву про прийняття мене в УГГ, однак Морозова реакція була негативною: “А що ти, Іване, будеш робити в УГГ – ти ж слюсар”. Заява чомусь не потрапила ні до Києва, ні на Захід. Не знаючи про це, я не дублював заяви, – згадував згодом Іван Гель [4].

Відомий дисидент відзначав, що повернувшись у 1987 р. з Комі, не вияснював чи є членом Групи, чи ні, і “не шукав винних”, оскільки і “без цього роботи було більше, ніж міг виконати. У моїй хаті постійно були Чорновіл, Красівський, Михайло і Богдан Горині, Василь Барладяну, Павло Скочок, обговорювалися різні проблеми, я був відповідальним секретарем “Українського вісника”, отож про формальний вступ не було й мови – я був учасником усіх нарад, “у курсі” всіх подій. Але заяви також не подавав. Зате ще до мого повернення з ув’язнення заяву в УГГ подала моя дружина Марія. Однак і вона не фігурує як член УГГ. Ніхто з нас не сприймає це, звичайно, як життєву втрату, йдеться хіба про рівень діловодства: одних зараховували без їхнього відома (Шухевича, наприклад), інших оминали навіть з поданими заявами [4].

КДБ УРСР в інформаційному повідомленні ЦК КПУ “Про настрої в середовищі українських дисидентів” від 21 березня 1987 р. повідомляло: “Комітетом державної безпеки республіки у взаємодії з прокуратурою та іншими правоохоронними органами здійснюється комплекс профілактичних та оперативних заходів щодо осіб, які засуджені по ст. 62 (антирадянська агітація та пропаганда), а також по ст. 187 КК УРСР (наклеп на радянський державний і суспільний устрій). При цьому основна увага приділена розвінчання їх помилкових поглядів і склонінню до подачі представникам прокуратури письмових заяв до Президії Верховної Ради СРСР про помилування та недопущення надалі ворожої та іншої протиправної діяльності. Всі звільнені із місць відбування покарання особи були взяті під оперативний контроль. За участю громадських організацій та правоохоронних органів “продовжувалася робота щодо їх ідейного обеззброєння і повернення до суспільно–корисної праці” [12].

КДБ УРСР планувало проводити заходи щодо своєчасного зриву і попередження можливих “замислів щодо відновлення злочинної діяльності”. Чиновники вважали за необхідне організувати виступи у пресі авторитетних представників української інтелігенції щодо національного питання (О. Гончар, Б. Олійник, В. Русанівський та ін.) з “принциповою оцінкою негативних проявів, допущених у 70–х рр. низкою осіб, які докотилися на позиції нелегальної антирадянської діяльності, підтримували злочинні зв’язки із зарубіжними підривними центрами і понесли за це законне покарання” [12].

Управління КДБ у Львівській області у повідомленні місцевому обкому КПУ “Про процеси в середовищі націоналістично налаштованих осіб” від 28 липня 1987